

Ep. 5 - Britta Marakatt-Labba

Kåre Magnus: Hva er det som gjør at kunst er så viktig for mennesket? KORO - kunst i offentlig rom - lager kunst der jeg og du er. Den befinner seg på steder der folk ferdes og oppholder seg. Som en mental fartshump bremser kunstverkene oss ned, og gjør oss oppmerksom på noe vi kanskje ellers hadde gått forbi. Hvordan tenker og jobber en kunstner? Jeg heter Kåre Magnus Bergh, jeg er kunstner og programleder. Og dette er VerkSted.

Fortellerstemme Kåre Magnus: Lent over et 24 m langt lerretsstoff sitter det en kvinne og broderer, som om hun tegner med nål og tråd. Som spor i snøen oppstår det motiver av reinsdyr, trær, sleder, snøscootere, kråker, fargerike drakter, vidder, stjerner og klare himmelhvelvinger. Det er fortellinger som renner gjennom henne, nedarvet fra generasjon til generasjon. Hun bruker fire år på dette verket, som til slutt blir hetende *Historjá*. Verket ble laget til Norges arktiske universitet i Tromsø, og der har det permanent plass. Men har blitt lånt ut flere ganger, bl.a. til Nasjonalmuseet i 2024. Hvorfor har dette verket fått så stor betydning for samisk kunst?

Kåre Magnus: Velkommen skal du være, Britta Marakatt-Labba! Hyggelig å ha deg her. Du har jo hatt et rikt kunstnerskap fra 1970-tallet. Jobbet med tekstil, grafikk, installasjoner og skulptur. Men du bruker spesielt broderi som teknikk. Hva er det med denne teknikken som tiltaler deg?

Britta: Teknikken broderi er for meg... Det kan innebære at det er min samiske bakgrunn som har gjort at jeg har valgt den teknikken. Men så lempet den seg veldig bra til de bilder jeg gjør. For meg tok det over ti år å finne fram til. Jeg visste at jeg ville jobbe innom det tekstile, men hvilken metode skulle jeg anvende for å få fram mine bilder? For dem bar jeg jo inni meg. Helt siden jeg var barn hadde jeg det her med at jeg ville fortelle med bilder. Til en dag så sto jeg og farget inn tynn, tynn ullgarn. Så tenkte jeg: Yes! Nå har jeg det her! Jeg gjør eksakt som maleren gjør. Maleren jobber på linne, lerret, anvender farger. Jeg jobber på linnestoff. Og farger inn alt mitt material selv. Garner. Og blander ulike garnsorter. Linnegarner, silke, ull ... Så da jeg kom på at det var det her ... Da jeg kom på at det var dette jeg ville jobbe med bilder, da kjente jeg at nå har jeg funnet det midt i prikk. Og så har det bare fortsatt. Jo mer du jobber med et håndverk, du blir mer skikkelig. Det vet jo alle som holder på på både maler og grafiker, at man blir veldig skikkelig på det man holder på med.

Kåre Magnus: Før du fant fram til broderi, prøvde du å tegne det du hadde inni deg?

Britta: Ja.

Kåre Magnus: Hva var det du jobba med da?

Britta: Jeg tegnet veldig mye som barn. Bilder fortalte at nå er jeg på vei dit og dit, og jeg stopper på veien og gjør det her. Så det kom inn veldig tidlig i min måte å jobbe med bilder. Men så, før jeg fant broderiet, så testet jeg jo veldig mye. Jeg jobbet konstant med bilder, men det var alt fra grafikk til akvarell til oljemaling til ... Hele spekteret fantes der.

Kåre Magnus: Den kan jeg kjenne igjen litt, når man finner det som ... Hvor man kan uttrykke det man vil. Var det en litt sånn euforisk følelse? Når du fant ... Der er det!

Britta: Det var fantastisk følelse! Jeg husker eksakt minuttet jeg sto og farga inn garnet. Åh, nå har jeg funnet! Nå vet jeg eksakt! Men nå skal jeg bare finne ut ... Hva skal jeg ha for

grunnmateriale? Altså ulike linnestrukturer. Så jeg startet med veldig fin linnestruktur, og så har jeg forandret det her. I dag søker jeg robuste stoff som er mer sånn ... Ja, det kan være fra andre verdenskrig, melsekker, eller folk har brukt presenninger til sine båter. Materialet er veldig fint, for det er så mye ... Naturen selv har jo preparert det.

Og jeg må fortelle om en episode, jeg hadde besøk av Ailo Gaup, han som var forfatter. Da sitter han ved kjøkkenbordet mitt, og plutselig begynner han å skratta. Jeg sa: Hva er det som er så moro? «Ja, men nå skjønner jeg dine bilder! Jeg kiker ut, jeg ser de menneskene som går her. Det er eksakt de menneskene du broderer!» For jeg jobbet veldig mye i begynnelsen, at jeg ville visualisere alle de menneskene som var der, som gjorde ulike arbeid, de la kanskje ut fiskenett, og noen merket kalver i reingjerdet. Man forandrer seg med tiden, så i dag er det mye samisk mytologi, samisk politiske hendelser. Det som framfor alt skjer i dag med miljøet og den globale oppvarmingen, det står meg veldig varmt om hjertet å løfte fram.

Kåre Magnus: Hvor mye betyr det for deg at ... For du sa at Gaup lo da han så bildene, og han så historien. Hvor mye betyr det for deg at andre forstår bildene i forhold til hva du tenker selv du skal beskrive?

Britta: Jeg tenker på det her med samisk mytologi, den er jo veldig kompleks. Altså, det er jo noe som jeg har fått med min barndom, med de fortellinger som vi fikk høre som barn. Jeg hadde en bestefar som var veldig flink til å fortelle, og så hadde jeg en mor som var veldig flink til å fortelle om samisk mytologi. Så den biten har jeg fått gjennom fortellinger. Men samtidig, man kan jo lese seg til det, men jeg vet ikke. Får man ... Jeg tror ikke man får den dype følelsen av hvordan man skal leve etter den samiske mytologien, for det var veldig mye klokskap. Hvordan man skulle forholde seg til naturen, dyr, mennesker, og det som vokste. Så den biten er jeg veldig takksam over at jeg har fått.

Fortellerstemme Kåre Magnus: Samisk kunst har fått mer og mer anerkjennelse de siste årene, parallelt med en større interesse for samisk historie, og også kampen for egne rettigheter.

Kåre Magnus: Er det riktig at du selv kaller, i hvert fall en del av kunstnerskapet ditt, for motstandskunst?

Britta: Ja.

Kåre Magnus: Hva legger du i det?

Britta: Jeg legger inn motstandskamp i mine bilder, for at jeg vil belyse for en som betrakter at det er dette som foregår i våre områder, de samiske områdene. Og spesielt i vårt område, jeg bor i Nord-Sverige, vi har jo så mye gruveprospekteringer. Man er hele tiden på jakt etter nye mineraler, og det der påvirker jo alt. Man tar mer og mer landområder, det blir mer og mer skitig i naturen.

Og så dumper man det i våre elver, der folk behøver drikkevann og fisk. Jeg mener, hva skal vi leve av etter 30-40 år når alt dette er borte? De som skal ta over etter oss. Det er min motstandskunst at jeg virkelig vil løfte fram dette og belyse for betrakteren. Er det sånn vi skal ha det i framtiden? Vi kan ikke holde på og føre rovdrift mot naturen som vi har holdt på hittil.

Kåre Magnus: Hva tenker du om kunst, og kunsten din i dette tilfellet, har den påvirkningskraft eller makt, tenker du?

Britta: Jeg tenkte nå når den store utstillingen på Nasjonalmuseet, at det er jo over 150 000 personer som har sett den. Og da må det jo påvirke de som kommer dit og ser den fem ganger. De stopper opp og ser, og det trigger i gang tanker. For mine bilder er jo små, man skal se dem veldig nær for å oppdage ulike ansiktsuttrykk. Hva gjør de, hva handler dette om?

I begynnelsen var det sånn at jeg ville liksom virkelig jobbe veldig mye om det hverdagslige, for å levere noe etter meg, at folk kunne få se på det. Men jeg syns at jeg har nådd opp til det. Det er vel verdt å bevare. Tenk at vi skandinavernene har en urgammel kultur som fortsatt lever. Vi har fortsatt språket igjen, vår måte å kle oss og ... Ja, og forholdet til naturen. Bare det er verdt å bevare!

Kåre Magnus: Hvis vi snakker mer om dette verket *Historjá*, hva var det som gjorde at du bestemte deg for å lage akkurat dette verket?

Britta: Jeg er alltid bodd i Troms fylke på somrene, vi er jo der. Så jeg har jo en bit i indre Troms og en bit på svensk side, ettersom vi er flyttsamer. Og så kom jeg i kontakt med sjøsamere som barn, og så kom jeg i kontakt med bondekulturen som barn.

Og da tenkte jeg: Hva er det for historie som har foregått i dette området? Hva kan jeg bidra med når KORO bestiller dette verket av meg? Og da tenkte jeg ... jeg ville få til hele den historien i 24 meter.

Kåre Magnus: Begynner du da i én ende, og så har du en plan for alle historiene, eller alt det du skal gjennom, eller utvikler det seg etter hvert?

Britta: Denne historien skal man kunne lese fra to ulike hold, fra høyre og fra venstre. For i den samiske kulturen har vi det sirkulære. En begynnelse er det vel alltid, men det er ingen slutt, uten historiene fortsetter. Så jeg begynner egentlig på høyresiden med såkalt urskog, men kikker man veldig nære og ser mellom bjørkestammene, så er det en del ansikter som ser fram. Og der har jeg brodert inn våre gudinner, disse kvinnene med hornluer, som kikker framover, og ut av skogen kommer alle dyrene som vi har i det arktiske området, og så kommer alle menneskene, som går på ski til de oppdager at vi har jo reinen, vi kan temme den, vi kan leve av den. Og så fortsetter det med et langt, langt raid. Og så kommer jo det sjøsamiske, for det er jo sånn at når vi flytter, så kommer vi inn til fjordene oppe mot Troms fylke og kom i kontakt med de menneskene som bodde der, sjøsamene. Vi hadde jo sånn her, vi kunne bytte, de fikk reinkjøtt av oss, så vi fikk melk og fløte. Og vevde raner, og dette var som byttehandel. Og når vel den biten er over, så kommer vi inn i på det her med at samer også har jobbet med jordbruk, man har hatt sauer. Og på siste delen der så sitter en i et fjøs og møkker ut kumøkk. Og opp fra møkka så reiser seg samer og toger mot Kautokeino. Og da kommer Kautokeino-opprøret i 1852, da man reiste seg mot overhøyheten. Men jeg har valgt å ikke brenne ned handelsboden.

Kåre Magnus: For her er det en kirke som brenner?

Britta: Ja, brenner ned kirken, for kirken har virkelig klart å trampe ned på vår kultur. I dag ber man om unnskyldning, unnskyld oss at vi har gjort det, men det er så mye som sitter igjen som en tagge. Så man har klart virkelig å ... Man klarer det ikke å ta død på hele den samiske mytologiske biten, for den har alltid fantes i det skjulte. Så det har jeg villet si. Og så fortsetter den. Og da avsluttes den første delen med tre gudinner. Vi har tre gudinner. Vi har ikke mannlige guder i samisk mytologi. Da har vi dørgudinnen, *Uksáhká*, og så har vi jaktgudinnen, *Juksáhká*, og så har vi *Sáráhká*, den som gir liv til alt. Så da slutter jeg med de tre som knebøyer seg i en *seide*, det er en offerstein, kan man si. Da ber de om at alt skal fortsette. At vi

skal kunne leve med vår kultur uten at det blir mer inntrengning. Der tar den slutt. Da kan man gå over til venstresiden. Da begynner hele den samiske stjernehimlen. Alle beretninger om Stallomyter. Den startet med to runde ringer om lavvoens form. For lavvoen har jo tre ulike ringer. Først er det tre sirkler, først der man bor og sover. Og så har vi ildstedet *árran*, og så har vi røykhullet, *riehpen*. Og igjen er de tre gudinnene der og skyter i vei. Jaktgudinnen skyter i vei en pil mot de to andre gudinnene. Og da starter de.

Da leser man videre den mot høyre. Så starter de med de beretningene som jeg hørte som barn om at man skulle absolutt ikke erte nordlyset, for gjorde man det, så kom den ned og tok barn, løftet opp dem. Og det syntes vi var spennende! Så klart at vi gikk der og ropte til det. Omtrent som nordlys, nordlys! Som en bor som den borer med. Og nå erter jeg deg.

Fortellerstemme Kåre Magnus: Britta Marakatt-Labba har vokst opp i Sápmi på svensk side. Men familien hadde reinsdyrbeite på norsk side. Og hun ble født i en *kåte* under høstflyttingen fra Norge til Sverige.

Kåre Magnus: Altså, i barndommen, husker du når du tenkte at det var kunst du ville holde på med?

Britta: På den tiden hadde man en liten bok «til mine venner». Der sto det: Hva vil du bli når du blir stor? Og jeg har skrevet «noenting med tegning». Og jeg tror jeg gikk kanskje i tredje klasse eller noe sånt. Så det har virkelig fulgt meg. Men vi hadde jo ikke så mye materiale da jeg vokste opp. Men mine eldre søsken kom fra skolen, på den tiden sluttet reindriftssamebarn i april, for man skulle flytte med til Troms. Da de kom med penner og papir og alt hva det nå var, da var det lille julaften for meg! Sugde inn alt og satte i gang og klippet og klistra. Skrev små tekster under bildene og gjorde alt.

Kåre Magnus: Bare arrester meg hvis det ikke stemmer, men når du var liten, så mener jeg jeg leste at du brukte kull fra bålet til å tegne med? Lagde maling av liksom ...

Britta: Ja, ja men det stemmer, for om sommeren da vi kom til Rostadalen, så hadde vi ikke kull, men vi tok kull fra ildstedet og satte tegn på lavvoduken. Den var hvit.

Kåre Magnus: Men hva sa foreldrene dine da du begynte å tegne på duken?

Britta: Vi hadde et veldig kreativt miljø. Det var ingen som satte i spørsmål om vi tegna på duken. Regnet kommer og vasker bort, for kull er jo ikke så der... Og så på våren så plukket vi fjorårstyttebær, som vi farga inn med. Så vi holdt også på på våren når det var skare, så gjorde vi slott og koier og alt skar vi ut av snø. Vi var jo veldig, faktisk veldig eksperimentelle, så jeg bruker å si at det her med ishotell og sånt, det der holdt vi på med allerede som barn, det er ingenting nytt!

Fortellerstemme Kåre Magnus: På 1970- og 80-tallet var Britta med i kampen mot utbygginga av Alta-Kautokeino-vassdraget. Noe som for alvor skapte oppmerksomhet rundt den samiske frigjøringskampen. Denne aksjonen går også igjen i flere av bildene hennes, hvor man f.eks. ser politi som skifter form til kråker eller rotter.

Kåre Magnus: Hvordan ser du for deg disse hendelsene når du syr dem inn i arbeidene dine?

Britta: Ofte så ser jeg de, av det som jeg kanskje har hørt av min mor, at min mor var veldig flink til å sette en politisk kontekst i sine beretninger. Og kråkene kommer jo av hennes kontekst, det

her med at øvrighet ... Det er jo som kråker som kommer og garantert der de kommer fra, så er det totalt ryddet etter en stund. Og det var eksakt det som hendte i Alta. Jeg så de her 600 politimennene som kom over vidda som en flokk kråker. Og når de landet, så var det etter en stund helt ryddet. Ingen demonstrant fantes der. Alle var borte! Det var omtrent som vinden kom og blåste vekk alle spor. Sånn jobber jeg med bilder.

Fortellerstemme Kåre Magnus: Britta har vært intenst politisk engasjert hele livet og var med å starte det progressive og politisk radikale kunstnerkollektivet, *Masi-gruppen*, i 1978. Dette var med å danne grunnlaget for det som senere ble Samisk kunstnerforbund.

Kåre Magnus: Hva er det som har danna det store samfunnsengasjementet ditt?

Britta: Jeg tror det er ulike hendelser. Jeg var et barn som spurte mye da jeg var barn. Om det stod morsmål på timeplanen, så spurte jeg «hvorfor står det morsmål. Det er jo ikke mitt morsmål, mitt morsmål er jo samisk, og her står det svensk.» Så jeg var veldig tidlig med å stille spørsmål om alt. Og jeg tror det er det som har gjort at jeg har villet føre denne kampen.

Kåre Magnus: Hvor politisk engasjerte var foreldrene dine? Var det noe som ble snakka om?

Britta: Ikke bevisst. Vi snakka jo i politiske termer, har jeg skjønt etter hvert. Men det var ingen som direkte sa at nå er jeg om venstre for venstre eller høyre for høyre. Men det bare fantes der. Det var naturlig. Det var jo vår livsstil som gjorde at man snakka om det, men ikke i politiske termer.

Kåre Magnus: Hva har det betydd for deg at verket har kommet til Nasjonalmuseet?

Britta: Det er veldig viktig at dette verket får ses av veldig mange. Jeg tror når en henger på Nasjonalmuseet nå, tenker en seg at folk må passe på å se det.

Kåre Magnus: For det er noe du vil si gjennom verket? Og du vil jo spre kunnskap og innsikt?

Britta: Og ettersom det er samisk historie, så lærer en jo veldig mye folk å se på vår kultur på en måte som kunst kan formidle.

Kåre Magnus: Hva er den grunnleggende følelsen din når du drar rundt i Norge eller kommer til Nasjonalmuseet? Den norske stat har en ganske fæl historie for hvordan vi har behandla det samiske folket. Føler du på sinne, eller hva er den grunnleggende følelsen din?

Britta: Jeg tenker slik: da vi startet Samisk kunstnerforbund og Masi-gruppen ... Vi startet for å løfte fram den samiske billedkunsten. Men på mitt kart var det aldri at jeg skulle få vise bilder på Nasjonalmuseet. Så langt tenkte jeg ikke, overhodet ikke.

Det er jo veldig fantastisk, og så sier jo Nasjonalmuseet at det er den første samiske billedkunstneren som har så stor og omfattende utstilling, pluss at det er en kvinne.

Fortellerstemme Kåre Magnus: I *Historjá* og i mange andre av bildene til Marakatt-Labba ser man ofte samiske kvinner med hornluer. Hornlue er ei lue som ble båret av kvinner og var vanlig på 1800-tallet. Den høye toppen danner et slags horn hvor spissen peker forover fra hodet. Læstadianerne var en kristen bevegelse som fikk mye fotfeste i de samiske områdene på slutten av 1800-tallet. De fordømte dette hodeplagget som et satans tegn.

Kåre Magnus: *Hornmössan*, hva betyr den for deg?

Britta: Jeg ble veldig interessert av den allerede på 70-tallet. Jeg fant en bok der jeg så en urvakker kvinne som var kledd i den røde hornlua. Og så hadde hun rød kofte på seg, og så hadde hun rød *luhkka* ... hva er det på norsk ... nesten som prestens messehagel. Jeg ble så fascinert at jeg begynte å studere den, og så kom tankene: Hva har denne lua betydd for disse kvinnene som har båret den? Så disse hornluene har funnet seg i mine bilder siden 70-tallet. Og så har jeg merket at flere og flere har blitt veldig interessert i den. Og begynt å rekonstruere den. Det er veldig mange som bærer den i dag. Jeg har sånn respekt for den lua, så jeg har prøvd en sånn, men jeg skulle ikke kunne bære den.

Kåre Magnus: Hvorfor ikke det?

Britta: Ettersom vi har hatt avbrudd. Jeg vet ikke hva som egentlig var tanken. Om noen forskere har forsket det ... Det har jeg ikke funnet fram til. Det var sikkert veldig mye mytologi i den der. Det er min tanke at det har vært veldig mye mytologi.

Fortellerstemme Kåre Magnus: Marakatt-Labba har blitt en av de mest internasjonalt anerkjente samiske kunstnerne. Mye takket være *Historjá*. Verket ble nemlig tatt inn på den verdenskjente kunstutstillingen *Documenta*, som foregår i Kassel i Tyskland hvert femte år. Britta holdt på å takke nei, men ble overtalt av en kollega.

Kåre Magnus: Altså hvorfor var du usikker på å bli med på *Documenta*? De fleste ville sagt sånn ...

Britta: Det var noen som sa: Du er ikke klok som sier nei til Documenta! Det er jo verdens mest internasjonalt ... Men jeg er litt minimalistisk av meg. Så jeg tenker liksom: Neimen om jeg jobber i det lille, og de menneskene som er interesserte, ser på det. Så jeg tenkte ikke så internasjonalt stort. Og det ble jo faktisk kaos etter det der. Jeg har ikke hatt et friminutt etter den der Documenta! Iblant tenker jeg: Å nei, nå låser jeg døren og drar ned rullegardinene. Jeg vil jobbe i fred. Det kommer jo veldig mye folk som knakker på døren som jeg ikke kjenner, som vil komme inn.

Kåre Magnus: Du fikk jo liksom et svært gjennombrudd. Hvordan var livet før og etter Documenta? Er det en vesensforskjell, liksom?

Britta: Ja, det er veldig stor forskjell. Livet før Documenta, det var ferie! Jeg savner det. Men jeg får jo den biten når jeg går opp til fjells og bare er for meg selv.

Kåre Magnus: Men hvordan er det å plutselig ha så mye å gjøre? Hvor gammel er du?

Britta: 72 år.

Kåre Magnus: Plutselig så har du, hvis vi skal si det, du har slått gjennom i godt voksen alder. Hvordan er det å slå gjennom så seint?

Britta: Det er bra! Tenk om jeg skulle slått gjennom når jeg var 30-40 år. Jeg tror det skulle vært veldig slitsomt. For jeg tror veldig mange får sånn der ... Det blir som en vegg. Du blir nesten redd. Hva skal jeg gjøre nå?

Kåre Magnus: Det er noe med modenheten, at du kanskje slipper litt på stresset.

Britta: Jeg synes det er veldig bra at det kom da jeg var kring 65 år. Men jeg er veldig glad og takknemlig for at jeg har fått oppleve det i dette livet. Jeg behøver ikke sitte på en sky og se ned når mine bilder henger på Nasjonalmuseet. Jeg får være med om det nå selv. Det er jeg veldig takknemlig over.

Kåre Magnus: Etter at jeg har prata med deg i denne podkasten, så tror jeg fortsatt du har mye å fortelle, Britta. Og mange fine og interessante og viktige kunstverk i vente. Tusen takk for at du kom!

Britta: Takk! Jeg håper jeg får mange igjen, så jeg har så mye igjen som jeg må få ut. Men det tar vi i vårt neste liv. Takk selv!

Kåre Magnus: Denne podkasten er produsert av Feelgood Scene, Film og TV for KORO, og er laget av Anna Katharina Haukeland og Ann-Lisbeth Hemmingsen fra KORO. Manusforfatter Anne Gerd Grimsby Haarr, og meg Kåre Magnus Bergh. Produsent og klipper av episoden er Atle Bore. Executive produsent er Miriam Ofsdal Berg.